

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу
САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ
Зборник радова са IX научног скупа младих филолога Србије, одржаног
8. априла 2017. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
Година IX / Књ. 1

Издавач

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

Уређивачки одбор

- Проф. др Милош Ковачевић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Проф. др Драган Бошковић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Проф. др Владимир Поломац, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Проф. др Никола Бубања, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Доц. др Јелена Петковић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Доц. др Биљана Влашковић Илић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Проф. др Анђелка Пејовић, Филолошки факултет, Београд
Проф. др Ала Татаренко, Филолошки факултет Универзитета „Иван Франко“, Лавов, Украјина
Проф. др Миланка Бабић, Филозофски факултет, Универзитет у Источном Сарајеву, Босна и
Херцеговина
Проф. др Михај Радан, Факултет за историју, филологију и теологију, Темишвар, Румунија
Проф. др Димка Савова, Факултет за словенску филологију, Софија, Бугарска
Проф. др Душан Маринковић, Филозофски факултет Свеучилишта у Загребу, Хрватска
Проф. др Персида Лазаревић ди Бакомо, Универзитет „Г. д Анунцио“, Пескара, Италија

Одговорни уредник

Проф. др Милош Ковачевић

Рецензенти

- Проф. др Милош Ковачевић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Проф. др Никола Рамић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Проф. др Мирјана Мишковић Луковић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Проф. др Саша Модерц, Филолошки факултет, Београд
Проф. др Сања Ђуровић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Проф. др Тијана Ашић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Проф. др Владимир Поломац, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Проф. др Ана С. Јовановић, Филолошки факултет, Београд
Проф. др Данијела Васић, Филолошки факултет, Београд
Доц. др Јелена Петковић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Доц. др Милка Николић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Доц. др Бојана Вељовић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Доц. др Славко Станојчић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Доц. др Ивана Палибрк, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Доц. др Дејан Каравесовић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

Зборник радова са IX научног скупа младих филолога Србије,
одржаног 8. априла 2017. године
на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Година IX / Књ. 1

Крагујевац, 2018.

САДРЖАЈ

О ДВЕ КЊИГЕ ЗБОРНИКА СА ДЕВЕТОГ НАУЧНОГ
СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ / 5

О ЈЕЗИЧКОЈ КЊИЗИ ЗБОРНИКА СА ДЕВЕТОГ НАУЧНОГ
СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ / 7

I ИСТОРИЈСКОЈЕЗИЧКА И ДИЈАЛЕКТОЛОШКА ПРОУЧАВАЊА

Бојана Тодић

ПОКУШАЈ СТАНДАРДИЗАЦИЈЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА СРЕДИНОМ
XIX ВЕКА: ЈЕЗИКОСЛОВНА ДЕЛАТНОСТ ПЕТРА МАТИЋА / 15

Александра Цолић Јовановић

УПОТРЕБА ПРЕТЕРИТАЛНИХ ГЛАГОЛСКИХ
ВРЕМЕНА У ВЕНЦЛОВИЋЕВОМ ПРОЛОШКОМ
ЖИТИЈУ СВЕТОГ МАКСИМА / 29

Стефан Милосављевић

ОСОБИНЕ КЛИТИЧКОГ УДВАЈАЊА У ГОВОРУ ЈАБЛАНИЧКОГ КРАЈА / 41

II МОРФОЛОШКА, МОРФОСИНТАКСИЧКА И ЛЕКСИКОЛОШКА ПРОУЧАВАЊА

Милица Божић

СТАТУС МНОЖИНСКИХ ОБЛИКА ИМЕНИЦЕ ДУГМЕ
У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 57

Ђорђе Јанковић

МОРФОСИНТАКТИЧКЕ ОДЛИКЕ РЕЦИПРОЧНЕ
ЗАМЕНИЧКЕ КОНСТРУКЦИЈЕ ЈЕДАН ДРУГОГ / 69

Горица Томић, Милица Баџић

МЕХАНИЗМИ ТВОРБЕ ЕНГЛЕСКИХ СЛИВЕНИЦА
КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА ИЗЛАЗАК ВЕЛИКЕ БРИТАНИЈЕ
ИЗ ЕУ И ПРЕДСЕДНИЧКЕ ИЗБОРЕ У САД / 83

Александра Јовановић

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ЗООЛЕКСЕМА У РОМАНУ
СЕОБЕ МИЛОША ЦРЊАНСКОГ / 95

Јелена Радовановић

КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА ФРАЗЕОЛОГИЗАМА С КОМПОНЕНТАМА
ПАС И МАЧКА У РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 107

Сања Коларевић

АНАЛИЗА ВЕРБАЛНИХ АСОЦИЈАЦИЈА ЛЕКСЕМА ЛЕП И РУЖАН
У СРПСКОМ И ЊИХОВИХ ЕКВИВАЛЕНТА У РУСКОМ ЈЕЗИКУ / 121

III СТИЛИСТИЧКА ПРОУЧАВАЊА

Јанко Ивановић

РЕЧЦЕ КАО ТЕКСТУАЛНИ КОНЕКТОРИ У НАУЧНОМ СТИЛУ / 131

Ивана Јовановић

О ВРСТАМА И ОБЛИЦИМА ЦИТИРАЊА У НАУЧНИМ
ФИЛОЛОШКИМ ТЕКСТОВИМА / 145

Ана Вучићевић

ЈЕЗИЧКИ ИДЕНТИТЕТ ЛИКОВА У РОМАНУ ХАРПЕР ЛИ
УБИТИ ПТИЦУ РУГАЛИЦУ / 157

IV ПРИМЕЊЕНОЛИНГВИСТИЧКА ПРОУЧАВАЊА

Биљана Николић

УСВАЈАЊЕ ПРЕЗЕНТА, ПЕРФЕКТА И ФУТУРА I НА ПОЧЕТНОМ
НИВОУ УЧЕЊА СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА / 171

Оља Перишић Арсић

МОГУЋНОСТ ПРИМЕНЕ КОРПУСА У НАСТАВИ
СРПСКОГ ЈЕЗИКА КАО СТРАНОГ / 187

Ана Мијајловић

СПЕЦИФИЧНОСТИ ОНЛАЈН НАСТАВЕ СРПСКОГ
ЈЕЗИКА У ИНОСТРАНСТВУ / 201

Ксенија Малџез

ВЕШТИНА РАЗУМЕВАЊА ГОВОРА НА СТРАНОМ ЈЕЗИКУ НА
АКАДЕМСКОМ НИВОУ – ПРИМЕНА СТРАТЕГИЈА / 215

Тамара Стефановић, Ана Кажанеџра Величковић, Вања Вукчевић

САВРЕМЕНЕ ПЕРСПЕКТИВЕ У ВЕЗИ СА БИЛИНГВИЗМОМ / 227

Слађана Станојевић

СТРАТЕГИЈЕ УЧЕЊА ЛЕКСИКЕ: ОБРАСЦИ УПОТРЕБЕ
И СТАВОВИ УЧЕНИКА СРЕДЊИХ ШКОЛА / 239

Марко Божовић

УТИЦАЈ ЈАПАНСКОГ СТРИПА (МАНГА) НА ПРАВИЛНУ
УПОТРЕБУ ЛИЧНИХ ЗАМЕНИЦА И ОСЛОВЉАВАЊА КОД
СТУДЕНАТА ЈАПАНСКОГ ЈЕЗИКА КАО СТРАНОГ / 253

Јацек Кудера

О ПОЉСКИМ И СРПСКИМ ЕМОТИВНИМ ИЗРАЗИМА
ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ АКУСТИЧКЕ ФОНЕТИКЕ / 265

V АНАЛИЗА ДИСКУРСА И ТРАНСЛАТОЛОГИЈА

Тимеа Тош

МАНИПУЛАЦИЈЕ ЈЕЗИКОМ И АНАЛИЗА ПРЕДИКАТА У ВУЧИЋЕВОЈ
ЗАВРШНОЈ КОНВЕНЦИЈИ ПРЕДИЗБОРНЕ КАМПАЊЕ 2014. ГОДИНЕ / 273

Сања Маркељић

ПОЈАМ И ПРОБЛЕМАТИКА МАШИНСКОГ ПРЕВОЂЕЊА / 285

Оливера Бојовић

ПРОБЛЕМАТИКА ПРЕВОЂЕЊА ЕКСПЛИЦИТНИХ РЕЛАТИВНИХ
РЕЧЕНИЦА УВЕДЕНИХ РЕЛАТИВНОМ ЗАМЕНИЦОМ
СНЕ СА ИТАЛИЈАНСКОГ НА СРПСКИ ЈЕЗИК / 295

Драгана Вучковић

КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА СТИЛСКЕ ФИГУРЕ ПОРЕЂЕЊЕ У
МОНТЕСКИЈЕВОМ ДЕЛУ *LETTRES PERSANES* НА ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ
И ПРЕВОДУ ДЕЛА НА СРПСКИ ЈЕЗИК – ПЕРСИЈСКА ПИСМА / 305

Јанко Ивановић¹

Нови Сад

РЕЧЦЕ КАО ТЕКСТУАЛНИ КОНЕКТОРИ У НАУЧНОМ СТИЛУ

У овом раду указано је на значај речци као текстуалних конектора, које су многе традиционалне граматике занемаривале. Предмет овог рада су управо речце као текстуални конектори у научном стилу. Циљ рада је утврдити које се све речце у научном функционалном стилу користе као текстуални конектори у српском језику и какве семантичке односе међу деловима текста означавају. Корпус је формиран од примера ексцерпираних из текстова који припадају различитим врстама научних текстова. Анализа је показала да речце усмеравају укључивање информације и тиме дају упутства за даље вредновање и интерпретацију говорничког исказа. Утврђено је, такође, да је главна особина речци да показују могућу интерпретациону позадину реченица и тако утичу на њихову употребу и усмеравање интерпретације. Истраживање је, такође, показало да је иницијална позиција речци као текстуалних конектора најзаступљенија у анализираним текстовима.

Кључне речи: текстуални конектори, речце, кохезија, анализа дискурса, научни стил

1. Увод

Предмет анализе у овом раду јесу речце као текстуални конектори у научном стилу². Пошто се насловом рада предмет рада веома широко одређује, неопходно је дати више података о текстуалним конекторима који су обухваћени анализом, као и о корпусу, а на крају и о самом циљу истраживања.

Корпус се састоји из радова објављених у часопису *Прилози проучавању језика* бр. 43. У питању су следећи радови: „Анализа лексикографског поступка примењеног у школском енглеско-српском речнику” Ивана Књижара, „Фразеологизми с називима јестивог биља” Гордане Вребалов, „Фразеологизми пореклом из грчке митологије и историје” Сандре Вуксан, „Синдетске координиране клаузе у публицистичком стилу” Татјане Ловре и „Модификатори и модификација значења у новинским текстовима” Катарине Јанковић Поповић. Ови радови

¹ yansrbista@gmail.com

² Научни функционални стил се одликује разноврсношћу подстилова и жанрова. Према степену научности издвајају се три подстила: *строго научни (академски)*, *научно-уџбенички* и *научно-популарни подстили*. У објашњењу разлике између њих обично се истиче да је аутор *строго научног подстила* стручњак који се обраћа стручњаку, аутор *научно-уџбеничког стила* стручњак који се обраћа будућем стручњаку, а *научно-популарног стила* стручњак који се обраћа опоме који није специјалиста за конкретну област. Ипак, као типичан представник научног функционалног стила узима се *строго научни стил*. Он је намењен ограниченом броју реципијената, професионалцима за дато подручје. Научност се у *научно-уџбеничком стилу* дозира према узрасту: једна се даје у приручницима за основну школу, друга за средњу, а трећа за факултет. Основни његов принцип је објашњавати непознато кроз познато. Намењен је онима који се непрофесионално занимају за научне проблеме. Оријентише се на оне који су укључени у средњошколски и високошколски систем. *Научно-популарни подстили* има најшири круг потенцијалних корисника. Он се примењује у популаризацији научних феномена и истраживања, у изради биографија научника, опису открића и сл. У односу на *строго научни стил* одликује се појачаном употребом експресивних средстава, која се дају у циљу сликовитог представљања. У *научно-популарном стилу* даје се доста примера и илустративни (графички) материјал (Тошовић 2002: 330).

припадају научно-уџбеничком подстилу, док се неки од њих налазе на граници између научно-уџбеничког и научно-популарног стила, као нпр. „Фразеологизми с називима јестивог биља”, који би претпостављало био разумљив и најширем кругу читалаца. То су студентски радови, који се одликују мањом сложеносћу текста, а и њихове теме су свакако ближе широј читалачкој публици. Други део наше анализе чине прва четири поглавља *Српског језичког приручника*, чији су аутори Павле Ивић, Иван Клајн, Митар Пешикан и Бранислав Брборић. Ово текстови припадају научно-стручном подстилу, што потврђује и изузетно сложена реченична конструкција ових текстова.

Циљ овог рада је утврдити које се све речце у научном функционалном стилу користе као текстуални конектори у српском језику и какве семантичке односе међу деловима текста означавају. Након што дамо кратак преглед схватања термина *текстуални конектор* и одредимо шта ћемо подразумевати под тим термином, на корпусу ћемо испитивати које се речи и конструкције користе као текстуални конектори у научном стилу и дефинисаћемо њихова основна значења.

2. Кохезија

Да бисмо разумели значај речци као текстуалних конектора, неопходно је осврнути се на појам кохезије, јер ће нам управо кохезија отворити пут ка конекторима и модалитетима унутартекстуалног повезивања.

Појам кохезије ставио је у центар својих разматрања Халидеј. У оквирима посматрања граматичке структуре језика уочио је да је граматичка структура, испољена кроз структурни паралелизам, под извесним околностима кохезивна, и то када је појачана лексичком кохезијом или, када су у питању стихови, метричким образцем. Поред лексике и структурног паралелизма, уочио је још неке феномене који могу послужити за остваривање кохезије. Тако сматра да се кохезија, уколико је граматичког карактера, може објаснити структуром. Али некад се експоненти неке граматичке категорије везују за друге јединице у тексту, а не могу се објаснити структурном повезаношћу са тим претходним јединицама. Основне међу њима су анафорске јединице у номиналној и адвербијалној групи. Ово су неке од првих опаски о појму кохезије, која ће затим постати једна од главних преокупација Халидеја и Хасанове у њиховом делу *Кохезија у енглеском језику* (Половина 1999: 147).

Халидеј сматра да је кохезија семантичка категорија, али и синтагматска релација. Као семантички концепт односи се на релације значења које постоје унутар текста. Кохезија се јавља када интерпретација једног елемента у тексту зависи од неког другог елемента. Један елемент претпоставља други, у том смислу да се он не може декодирати без обраћања том другом елементу. Тада се успоставља кохезиони однос и та два елемента, претпостављајући и претпостављени, тиме се, бар потенцијално, интегришу у текст.

Из ове доста уопштене дефиниције кохезије произилазе и неке недоумице које је сам Халидеј уочио, а које су релевантне за језичку теорију уопште. Доста широко одређење кохезије условило је додатна разграничења. Она су се односила на следећа питања: 1. да ли је кохезија граматичка или семантичка релација, 2. да ли је структурна или не.

На прво питање је тешко дати одговор, јер, иако је кохезија део семантичког језичког система, те је као и други семантички односи изражена пре свега кроз речник језика, ипак се мора узети у обзир и граматички аспект језика. Општија значења изражавају се кроз граматику, а специфична кроз речник. Према томе,

из оваковог и сличних додатних ограничења произилази да се може говорити о семантичкој и граматичкој кохезији. Дистинкција између њих није стриктна, праволинијска, већ је у питању степен граматикализованости, односно лексикализованостидате кохезивне појаве.

Друго питање је јасно везано с претходним. Очигледно је да структура код Халидеја добија два значења: уже, граматичко и шире, као свеобухватни принцип језика. Он наиме каже: „Какав год однос да постоји између делова текста – реченица, пасуса или преузимања речи у дијалозима – то још увек не чини структуру уобичајеном смислу, какве су рецимо међу деловима реченице или клаузе”. Међутим, постоји и шире значење појма структуре, те се Халидеј даље допуњује: „Структура, наравно, јесте релација којом се одређени елементи везују у целину. Елементи било које структуре, по дефиницији, чине унутрашње јединство” (Халидеј 1976).

Када се говори о реченичној и текстуалној кохезији, сама реченица у том случају условљава тип кохезивне везе (прономинализација, везници). Али кохезивне везеу реченици не представљају укупне кохезивне везе у језичком систему. „Кадаби се сваки текст састојао из само једне реченице, не бисмо морали да идемо даље од категорије структуре реченице да бисмо објаснили кохезију. Но такви текстови су периферни по својој учесталости за језички систем (рекламе, јавни натписи, изреке)”, каже Халидеј. Дакле, кохезија, каква интересује Халидеја, превазилази границе реченице, јер су то пре свега „неструктурни односи” који чине текст. Уосталом, овај аутор тврди да текст и није структурална јединица изнад реченице, већ семантичка јединица. Он каже да је текст јединица ситуационо-семантичке организације, континуум „значења у контексту”, који се ствара око семантичке релације кохезије.

Наводијош један, мада мање јасан разлог, зашто се треба више бавити надреченичном кохезијом. Иако се кохезивне везе могу остваривати унутар реченице самом њеном структуром, основни интерес јесте кохезија која превазилази реченичне границе, јер је резултат такве кохезије далеко „снажнији и значење упечатљивије: кохезивне везе између реченица су јасније, јер су оне заправо једини извор текстуре. Међутим, ово не значи да је кохезија на неки начин категорија реченице. Тоје заправо категорија којој је одређена граматичка структура једноставно ирелвантна”. Исто тако он прецизира да је то релациони појам. Кохезија није једноставно присуство одређене класе јединица које су по својој природи кохезивне, већ је то релација између једне јединице и неке друге јединице.

Кохезивне везе чине текст текстом, али уједно упозоравају и на просторе његовог ширења: онде где слабе, места су (релативно одвојених) унутартекстуалних целина (нпр. више или мање самостални одломци и сл.), а њихов потпуни прекид сигнал је крајњих граница текста (Бадурина 2008: 59).

3. Конектори

У свом Уводу у лингвистику *Шекста* Мирна Велчић текстуалне конекторе одређује као „јединице или групе јединица које имају функцију успостављања специфичног граматичког, логичког или неког другог семантичког односа, или односакоји има обиљежја неких од тих односа истовремено између двију формалних реченица, или пак између двију реченица унутар сложене реченице у тексту” (Велчић 1987: 22). Павица Мразовић (2009: 725) пак каже како су „конектори језички елементи – речи, групе речи, па и цели искази – чија се функција састоји у томе да омогуће међусобно повезивање елемената у тексту, да

обезбеде кохерентност текста. Конектори нису искључиво везани за текст. Они могу и у оквиру групе речи као и у оквиру независне или комплексне реченице да остваре функцију повезивања њихвих елемената³.

Према Халидеју и Хасановој, повезивање конекторима, поред упућивања, супституције и елипсе, једно је од главних средстава за остваривање текстуалне кохезије. Улога конектора је да „изразе значења којима се претпоставља постојање других елемената у дискурсу” (Халидеј и др. 1976: 226), тј. „да прецизирају начин на који је оно што следи систематски повезано са оним што му претходи” (Халидеј и др. 1976: 227).

Различити аутори различито су класификовали текстуалне конекторе. Истражујући литературу, може се утврди да се веома мали број домаћих лингвиста бавио овом проблематиком. За разлику од наших, хрватски лингвисти су се знатно више бавили овом темом и усвојим радовима различити дефинисали и класификовали конекторе. Јосип Силић, на пример, текстуалне конекторе дефинише као *сигнале коншекспуалне укључености реченице* и дели их на: граматичке, лексичко-граматичке, лексичке и стилистичке, а они се, такође, даље могу класификовати. Они су одређени као елементи по којима се контекстуално укључена реченица разликује од реченице као језичке јединице (Силић 1979: 80). „Према се сигнали контекстуалне укључености називају *конекторима*, управо та *везна задаћа* обједињује умногоме различита средства / поступке, па и оне који у формалнограматичком (морфолошком и / или синтаксичком смислу) нису везници / везна средства (одатлепроегтечу и различити критерији њихова класифицирања)” (Бадурина 2008: 37).

Зрињка Гловацки Бернади у својој књизи *О Шекспу* примењује морфолошки критеријум и у поглављу у коме говори о грађењу катафоричких и анафоричких односа наводи да конекторску улогу могу имати заменице, речце и везници, али наводи да конекторску улогу могу имати и неке именице, које се у тексту више пута понављају, о чему други аутори не говоре. „Анафорички се односи у надреченичном јединству, који се *аткада* протежу на више одломака или пак цијели текст, реализирају прије *свег* понављањем истих лексичких јединица” (Гловацки Бернади 2004: 65). Ова ауторка, као и већина других аутора, посебну пажњу посвећује речцама, које су веома важне за грађење текста, о чему ће посебно бити речи у даљем раду.

Конектори у тексту, према запажањима Павице Мразовић, могу имати три функције:

- упућивање на претходни или следећи елемент (анафоре и катафоре);
- организовање текста³;
- рашчлањивање текста.

4. Речце као текстуални конектори

Речце у улози текстуалних конектора блиске су категорији која последњих двадесетак година представља чест предмет проучавања у семантици, прагмати-

3 Павица Мразовић ове конекторе назива једним именом *организајтори шекспта*. Према њеним речима, постоји „низ елемената у језику који повезују исказе и тиме на неки начин „организују” структуру текста. За разлику од упућивачких елемената организатори текста имају препознатљиво значење и не упућују ни на један елемент у тексту, али омогућавају целовитост текста. У већини случајева организатори текста захтевају неки претходни исказ. Мали број организатора текста захтева следећи исказ” (Мразовић 2009: 734).

ци и анализи дискурса / лингвистици текста. Реч је о тзв. маркерима дискурса, који се још називају прагматичким маркерима, конективима дискурса, партикулама дискурса итд. Јасно је да иза оваквог мноштва назива морају стајати различита схватања ове категорије (Чудомировић 2009: 284).

И Зрињка Гловацки Бернарди (2004: 65) закључује да су речце запостављена група језичких елемената. Разлог томе вероватно треба потражити у чињеници што је, за разлику од других речи, углавном тешко одредити појединачна значења речци. Управо због тога много граматике и не издвајају речце као посебну групу речи. На сличне проблеме наилазимо и када их покушамо одредити као делове реченице, односно када покушамо ближе одредити њихову синтаксичку функцију.

Упркос овоме, речце су, без сумње, језички елементи који су врло важни за свакодневну комуникацију. Упоредимо ли два текста – један који садржи доста речци и текст у којем их нема, онда ће реципијент онај текст с речцама означити као течнији, топлији, природнији, док се, напротив, текст без речци прима као одбојан, шупаљ, као текст с којим се тешко успоставља контакт. Разлог томе је функција речци, која се уопштено може одредити као сигнална – речце, наиме, реципијенту – било читаоцу, било слушаоцу – сигнализују како да одреди аргументативне и ситуацијске односе у тексту (Гловацки Бернарди 2004: 62).

Традиционална граматика при одређивању речци у првом реду примењује морфолошке и синтаксичке критеријуме. На тај се начин оне одређују морфолошки негативно на темељу непроменљивости. Према функцији у реченици, значи према синтаксичкој функцији, одређују се подгрупе прилога, предлога, везника, којима се онда додају уопштено семантичке особине, предлози означавају односе између језичких елемената, а везници, наравно, повезују. Управо због овог негативног одређења у морфолошком смислу, речце у традиционалној граматци немају готово никакве улоге. Разлог је томе и чињеница што се традиционална граматика углавном бавила писаним језиком. Савремена граматика, која у први план ставља комуникацијску функцију језика, открива важност усменог саопштавања. Усмено саопштавање обилује речцама, које на тај начин постају везивни елементи структурисања свакодневне комуникације (Гловацки Бернарди 2004: 63).

Неки аутори проблем класификовања тих језичких елемената покушавају решити установљавањем засебне групе *модалних речи*. Ни то решење није најсрећније, јер је појам *модалности* у савременој граматичкој теорији вишезначан. Модалност је, најпре, назив који се употребљава за одређење неких особина глагола. С обзиром на синтаксичке особине речце можемо одредити као полифункционалне језичке елементе. Када се разматра синтакса речци, у обзир треба узети могућност разграничења различитих синтаксичких функција, питање имају ли те функције заједничке дистрибуционе особине. Неке речце имају само једну, одређену функцију, док друге могу имати више функција.

Без обзира на различитост могућности одређења синтаксичких и семантичких својстава, као заједничку особину речци можемо одредити *усмеравање интерпретације исказа* – речце усмеравају укључивање информације и тиме дају упутства за даље вредновање и интерпретацију говорниковог исказа. Оне сугеришу одређене могућности интерпретације и тако служе усмеравању интеракције. Синтаксичко вредновање речци још је проблем, најпре због тога што се речце могу односити како на делове реченице, тако и на целе реченице, или их могу повезивати. Једно од могућих решења тог проблема била би теорија речци,

која их не би одређивала као саставни део синтаксичке структуре реченице, што значи да се не би сматрале реченичним конституентима, па према томе не би биле део категоријалне синтаксе и семантике. Главна је особина речци да показују могућу интерпретациону позадину реченица и тако утичу на њихову употребу и усмеравање интерпретације. Могли бисмо, стога, речце одредити као елементе на надреченичном нивоу, чија је употреба контекстуално условљена (Гловацки Бернарди 2004: 64).

У граматикама, како запажа Лада Бадурина, врло често долази до мешања прилога и речци. „Чини се да је граматикама најтеже било разлучити честице од прилога и везника. Наиме, подјеле се спотичу о ријечи које су изразом подударне с прилозима, али се од њих разликују синтаксички – прилози се наиме уврштавају у реченично устројство као допуна глаголу, а те се ријечи, напротив односе на садржај цијеле реченице, тј. могу се преобликовати у надређену реченицу, док с прилозима то није могуће. Рјешења су разноврсна: издвајају се под насловом / називом „разни прилози“, говори се о њихову „приближавању честицама“ или је пак присутно нескривено оклијевање при уврштавању у било коју врсту ријечи” (Бадурина 2008: 29).

Овде ћемо навести које се речце у анализираним текстовима јављају као текстуални конектори и објаснити њихово значење. Због ограниченог простора овде их представљамо са по једним или два репрезентативна примера (за свако значење)⁴.

дакако

Означава да се истинитост садржаја који следи подразумева. У основи је синонимичан са конектором *наравно*.

- Да би се избегли овакви проблеми, при конципирању енглеско-српског речника неопходно је поред англисте да учествује и србиста, чије је уже подручје занимања двојезична лексикографија. **Дакако**, томе би допринела израда прескриптивних двојезичника за основну школу, која, опет, нажалост, код нас не постоји (Књижар 2012: 71).

дакле

Највљује да је исказ који следи изведен из претходно изнетог садржаја, и то:

1) као закључак:

- Тројански пророк Лаоконт је, када су Грци (Данајци) оставили пред зидинама Троје дрвеног коња, изрекао чувену реченицу: „Бојим се Данајаца и кад дарове носе“. Отуда у језику фразеологизам *данајски цар (данајски поклон)* који означава ‘опасан поклон из непријатељске руке’ или ‘подмукао дар који доноси несрећу, који се даје с издајничком намером’. **Дакле**, са непријатељима треба бити опрезан, па чак и када носе поклоне (Вуксан 2012: 101).
- Ако смо утврдили да није наглашен први него неки од унутрашњих слогова, одређивање врсте акцента врло је једноставно, јер су у том положају

⁴ У Прилозима проучавању језика издвојено је 209 речци, које се јављају као текстуални конектори у анализираним текстовима, док их је у Српском језичком приручнику 163.

могући само узлазни акценти. Довољно је, дакле, уочити је ли наглашени слог дуг или кратак, па да се тачно одреди акценат (Пешикан 2007: 78).

2) као сажетак:

- **Дакле**, у свим забележеним примерима везник *ДОК* заменљив је везником *А*, а примери у којима се овај везник јавља потврђују да се значења ових везника у појединим примерима потпуно поклапају, поготово у примерима у којима се пореде симултане радње са различитим субјектима (Ловре 2012: 123).

годуше

Конектор *годуше* сигнализира „уступак” говорника, његово повлачење, одустајање од неке тврдње, тј. показује да се садржајем који следи релативизује значај претходно изнетог садржаја.

- Системска истост двају језичких стандарда није се нимало изменила, нити је постала „бившом”, а још је мање угрожена међусобна размљивост двеју, сада трију, стандарднојезичких варијаната, трију националних језичких стандарда, односно „трију језика” (и с наводницима и без њих). **Додуше**, воде се расправе о међусобној размљивости као критеријуму истојезичности двају па и трију националних стандарда и о (не)оправданости одбацивања заједничког лингвонима (Брборић 2007: 24).

значи

Овај конектор означава да исказ који следи представља закључак из претходног садржаја. У основи је синонимичан са *дакле*.

- Понекад је у питању интензификован додатни коментар, понекад је у питању субјекат који је искључен из групе како би се саопштиле информације о њему конкретно. **Значи**, у овом делу под конкретизацијом се подразумевају примери у којима се из неког генералног описа, садржај сужава на једног актера или на једну ситуацију (Ловре 2012: 120).

заправо

Конектором *заправо* резимира се претходно изнети садржај и изводи закључак:

- Понекад је у питању интензификован додатни коментар, понекад је у питању субјекат који је искључен из групе како би се саопштиле информације о њему конкретно. **Заправо**, у овом делу под конкретизацијом се подразумевају примери у којима се из неког генералног описа, садржај сужава на једног актера или на једну ситуацију (Ловре 2012: 121).
- Није увек лако просудити где или кад престаје један, а почиње други језик, што важи и за дијалекте, на које се сви језици деле и растачу. **Заправо**, сва људска друштва карактеришу противуречни и истовремени процеси интеграције (уједињавања, повезивања) и диверсификације, дезинтеграције и диференцијације (раслојавања, растакања, разликовања) у свему, па и у језику (Брборић 2007: 38).

иначе

Конектор *иначе* указује на то да је информација која следи у асоцијативној вези са претходним садржајем:

- У тадашњој Црној Гори само се један човек највишег научног звања – стеченог у Загребу на једној литератолошкој теми- јављао, а и данас се јавља, с радикално сецеционистичким тезама о вишејезичности истог стандардног језика, далеко од ма какве разложне (социо)лингвистике. **Иначе**, све друго у јавном животу Црне Горе било је (а и сада је) мање-више у складу са српском интегралистичком традицијом, мада разглобљеном природом друштвеног и државног поретка након 1945. године (Брборић 2007: 13).

ипак

Конектор *ипак* сигнализира да се тим новим садржајем додаје још нека информација која је у вези са претходним садржајем.

- Са синтаксичког становишта овакве партикуле су факултативне или необавезне, јер се не губи ништа на плану садржаја. **Ипак**, са комуникативног становишта овакве партикуле су обавезне (Јанковић Поповић 2012: 144).
- Ако је данас уопште умесно покушати географски одредити позорницу развоја тог језика, онда су то велика културна средишта као Београд, Загреб, Сарајево, Нови Сад и Титоград. **Ипак**, ако се постави питање где је изговор најближи норми, мора се признати да су то малопре споменути предели са „вуковском” акцентуацијом (Ивић 2007: 63).

међутим

Конектор *међутим* указује на то да садржај који следи доноси елементе који битно мењају дотадашње знање о теми о којој је реч.

- Драгана Мишовић Радовић наводи да израз *видећеш ти свога бога* упућује на таквог бога у чијој је интерпретацији правда и кажњавање по заслуги. **Међутим**, фразеологизам *видећи свога бога* доводи се у везу и са античком митологијом, али онда носи сасвим друго значење – ‘сусрести се са смрћу’ (Вуксан 2012: 104).
- Вуков акцентатски систем заснован је највише на стању какво је било у тршићком говору, у коме су се дужине чувале сразмерно веома добро, а слично је стање и у осталим ијекавским говорима. **Међутим**, у шумадијско-војвођанском дијалекту дошла је до изражаја јака тежња скраћивању старих дужина, што је онда снажно утицало на београдски и шири изговорни стандард, а донекле и на изговор у делу изворно ијекавских говора западне Србије (Пешикан 2007: 80).

наиме

Конектор *наиме* најављује да ће претходно изнети садржај бити образложен.

- При првом контакту са уџбеником на насловној страни је примећена једна недоследност. **Наиме**, на српском језику (ћирилицом) написано је коме је уџбеник намењен (Енглески језик за 5. разред основне школе; Уџбеник), али имена аутора (Diana Goodey и Noel Goodey) нису транскрибована, што иначе наш правопис прописује (Књиџар 2012: 66).

- У разликовању силазног и узлазног акцента на првом слогу може нам помоћи и његова склоност преношењу на предлоге или друге проклитике. **Наиме**, на проклитику се може преносити само силазни акценат (при чему некад и на проклитици остаје силазни, а некад се прерађује у узлазни), па ако уочимо да се акценат (у изговору новоштокаваца) може с основне речи преносити на проклитику, онда је то сигуран знак да основна реч има силазни акценат (Пешикан 2007: 79).

наравно

Конектор *наравно* означава да се садржај који следи подразумева. У основи је синонимичан са конектором *дакако*.

- Могу се пронаћи примери у којима се наилази на нијансу интензификовања садржаја или где се адверсативна клауза јавља као нека врста додатног коментара, али у највећем броју примера наилази се на типичну адверсативност. **Наравно**, везник *АЛИ* поред своје основне вредности често има и прагматичку вредност, када се јавља као кохезивно средство на нивоу текста (Ловре 2012: 122).
- Тај језик је и данас, премда сви говоримо о „распаду српскохрватске стандарднојезичке заједнице”, и постојећи, и један, и јединствен језик. **Наравно**, такав је само у своме општеприхваћеном стандардном виду (Брборић 2007: 18).

пак

Конектор *пак* означава да исказ у коме се налази представља компелементарну супротност у односу на претходно изнети садржај. Он садржи елементе који корелирају са неким елементима претходно саопштеног исказа, али има другачију вредност.

- Ако се за девојку каже да је *примила (узела) јабуку*, то значи да је она пристала на удају, да је испрошена. Ако се **пак** веридба раскине, народ ће употребити фразеологизам *бациши јабуку* (Вребалов 2012: 76).
- Неке сложенице задржавају двоструки акценат на оба своја дела. Друге **пак** сложенице немају двоструки нагласак, али на другом свом делу задржавају силазни акценат под утицајем основне речи, одступајући тиме од правила да се силазни акценат налази на првом слогу (Пешикан 2007: 86).

свакако

Конектор *свакако* означава да се истинитост садржаја који следи подразумева. У основи је синонимичан са конектором *наравно*.

- Терминима *координираности*, *независности* или *напоредности* примарно се означава синтаксичка независност, односно – формална равноправност, док закључке о евентуалној подређености можемо доносити на основу конкретног контекста. **Свакако**, степен независности код различитих типова координираних клауза није исти (Ловре 2012: 111).

Такође

Конектор *Такође* означава да садржај који следи представља наставак претходног садржаја који се њиме проширује у истом смеру.

- Везник *А* првенствено се у реченицима одређује као везник супротних реченица (нпр. *Мама ради, а тата гледа фудбал*) или као везник у синтагмама које садрже појмове супротног значења (нпр. *Он је памешан, а лењ.*). Такође, граматике га примарно сврставају у везнике супротних реченица и, на основу свеукупне литературе која је коришћена за овај рад, исказивање супротности и јесте његова примарна функција (Ловре 2012: 118).

Управо

Партикула *управо* на семантичком плану означава проширивање садржаја претходног исказа. Она означава аналогију или смисаони след садржаја исказа.

- *А* када је плод једном освојен, љуска, његова заштита, постаје безвредна. **Управо** на ту бесадржајност и безвредност нечега указује и фразеологизам *кора без ораха* (Вребалов 2012: 81).

Уосталом

Конектор *уосталом* означава да садржај који следи поткрепује истинитост претходно изнетог садржаја.

- За основну школу значењски прозирно *будуће време* свакако је погодније од *футура*, али је језикословцу, и интелектуалцу уопште, потребна и краћа и спретнија лексема *футур*, од које се може извести придев *футурски*. **Уосталом**, и сгледшта опште културе народа умесно је сачувати у језику лексему која омогућава да се схвате изрази као *футурологија* или *футуризам* (Ивић 2007: 53).

Штавише

Конектор *штавише* најљује да ће изнета тврдња у ваставку текста бити појачана или проширена новим садржајем.

- Лексемема *тиква*, односно *бундева*, саставни је део бројних фразеологизама. **Штавише**, на основу примера који ће бити наведени, видећемо да је ово поврће најзаступљеније у фразеологији српског језика (Вребалов 2012: 83).
- Осим тога, свако језичко нормирање мора полазити од затеченог стања, прихватајући оно што се уходило и учврстило, макар и било противно усвојеним мерилима. **Штавише**, на ранг начела мора се издићи правило да језику треба приступити с великим поштовањем, крајње обазриво, без упуштања у сукобе с језичким осећањем публике (Ивић 2007: 52).

4.1. Позиција речци као шекстуалних конектора

Детаљнија анализа појединих конектора, а између осталог и речци, показала је, такође, њихову позицију у оквиру реченице, а та позиција може бити иницијална или медијална. Мирна Велчић сматра да само адверзативи, конек-

тори супротности⁵, могу имати све три основне синтаксичке позиције, док по мишљењу Тајјане Балажић Булц и сви други конектори могу имати све три основне синтаксичке позиције и то: а) иницијалну у формалносамосталној структури (реченици или сегменту текста); б) иницијалну унутар формалносложене структуре (сложене реченице), која је тада и једино могућа; и в) медијалну у формалносамосталној структури (реченици или сегменту текста), која је тада само једна од могућих (медијалних) позиција (Балажић Булц 2011: 108). То потврђују и горенаведени примери. Свакако, примарна конекторска позиција је иницијална, јер, што је конектор ближи почетку формалне структуре, наглашенија је његова конекторска функција.

Тајјана Балажић Булц приликом анализе текст дели на мање јединице, које назива изјаве. Притом разликује две врсте изјава: 1) изјаве (две или више) које се појављују унутар једне, најчешће независносложене реченице; 2) изјаве које се структурално преклапају са реченицом. У том смислу се конектори позиционирају на три различита начина:

- 1) конектори повезују изјаве које се јављају унутар једне реченице⁶;
- 2) конектори повезују изјаве које структурално нису везане у реченицу⁷;
- 3) конектори повезују оба типа изјава.

5. Закључак

У овом раду указали смо на значај речи као текстуалних конектора, чији су значај многе традиционалне граматике занемаривале. На основу приказаних резултата могуће је указати на то која су основна значења која се исказују речцама у функцији текстуалних конектора. Неке од наведених речи сигнализују промену, било у смислу промене теме, почетка или прекида дигресије и сл. или оспоравања претходно изнетог садржаја или изношења садржаја супротног њему. Јован Чудомировић такве речце сматра конекторима „супротности“ тј. конекторима којима се најављује порицање тврдњи изнетих у претходном садржају. Њима се, заправо, износи садржај који је на изврстан начин супротан претходном (нпр. *ипак, међутим, пак*). Овакви конектори су нарочито заступљени у анализираним текстовима.

Свакако, када говоримо о речцама као текстуалним конекторима, најзаступљеније су оне које задржавају успостављени ток текста тако што оно што је изнето претходним садржајем – потврђују или додатно аргументују, проширују, износе закључак из њега или га резимирају, или га другачије формулишу. То су следећи конектори: *наиме, углавном, шљавише, дакако, наравно, шакође, значи, дакле и сл.*

Корпусна анализа позиције конектора која је спроведена на наведеним текстовима потврдила је да је позиција конектора или иницијална или медијална, а неки конектори могу да заузму обе позиције. Међутим, истраживање је показало да је иницијална позиција карактеристичнија за српски академски дискурс. Уколико бисмо кренули са детаљнијом анализом медијалне позиције, увидели бисмо да та позиција није слободна унутар реченице, што значи да се конектор

5 Две предикатске или комуникативне реченице могу упућивати на то да су међусобно различите или супротне. Тада их можемо повезати језичким средствима која зовемо *конектори суврошности или адверзативи*. Такве су, на пример, следеће речце: *међутим, напроштив, пак* и сл.

6 Што није случај са речцама као текстуалним конекторима.

7 Ово потврђују сви горенаведени примери.

не јавља на било ком месту, већ и у том случају заузима одређену позицију унутар структуре.

Дакле, речце текстуални конектори својим анафоричко-катафоричким спомама помажу изградњи текста и њихову везивну улогу лако је уочити у било ком тексту. Због свега овога улогу речци текстуалних конектора не треба занемаривати, јер оне, као што смо видели, представљају веома важно средство у комуникацији, како писменој тако и усменој.

Извори

- Вребалов 2012: Г. Вребалов, Фразеологизми с називима јестивог биља, *Прилози проучавању језика*, бр. 43, Нови Сад: Одсек за српски језик и лингвистику Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, 75–92.
- Вуксан 2012: С. Вуксан, Фразеологизми пореклом из грчке митологије и историје, *Прилози проучавању језика*, бр. 43, Нови Сад: Одсек за српски језик и лингвистику Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, 93–110.
- Ивић и др. 2007: П. Ивић, И. Клајн, М. Пешикан, Б. Брборић, *Српски језички приручник*. Београд: Београдска књига, 11–91.
- Јанковић Поповић 2012: К. Јанковић Поповић, Модификатори и модификација значења у новинским текстовима, *Прилози проучавању језика*, бр. 43, Нови Сад: Одсек за српски језик и лингвистику Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, 133–150.
- Књиџар 2012: И. Књиџар, Анализа лексикографског поступка примењеног у школском енглеско-српском речнику, *Прилози проучавању језика*, бр. 43, Нови Сад: Одсек за српски језик и лингвистику Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, 65–73.
- Ловре 2012: Т. Ловре, Синдетске координиране клаузе у публицистичком стилу, *Прилози проучавању језика*, бр. 43, Нови Сад: Одсек за српски језик и лингвистику Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, 111–131.

Литература

- Бадурина 2008: L. Badurina, *Između redaka studije o tekstu i diskursu*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Izdavački centar Rijeka.
- Балажић Булц 2011: Т. Balažić Bulc, Pozicija konektora u mikrostrukturi teksta, *Прилози проучавању језика*, бр. 42, Нови Сад: Одсек за српски језик и лингвистику Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, 101114.
- Велчић 1987: М. Velčić, *Uvod u lingvistiku teksta*, Zagreb: Školska knjiga.
- Гловацки Бернарди 2004: Z. Glovacki Bernardi, *O tekstu*, Zagreb: Školska knjiga.
- Кликовац 2008: Д. Кликовац, О семантици текстуалних конектора у српском језику који се састоје од предлога месних значења и поименичене заменице *штај*, *Зборник Матице српске за славистику*, бр. 173, Нови Сад: Матица српска, 177–193.
- Мразовић 2009: P. Mrazović, *Gramatika srpskog jezika za strance*, Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Половина 1999: V. Polovina, *Semantika i tekstlingvistika*, Beograd: Čigoja štampa.
- Силић 1984: J. Silić, *Od rečenice do teksta: teoretsko-metodološko pretpostavke nadrečeničnog jedinstva*, Zagreb: Sveučilišna naklada „Liber”.

- Тошовић 2002: Б. Тошовић, *Функционални стилови*, Београд: Београдска књига.
Халидеј и др. 1976: М.А.К. Halliday, R. Hasan, *Cohesion in English*. London: Longman.
Чудомировић 2009: Ј. Чудомировић, Речце као текстуални конектори у савременом српском језику, *Књижевност и језик*, 56 (3-4), 277-295.

THE PARTICLES AS TEXTUAL CONNECTORS IN SCIENTIFIC STYLE

Summary

In this paper a significance of the particle as a textual connector was pointed out – an aspect which was neglected in many traditional grammars. The subject of this paper are particles as textual connectors in a scientific style. The goal is to determine which particles in science functional style are used as textual connectors in Serbian and what semantic relations among parts of the text they denote. The corpus is formed of examples excerpted from texts that belong to different kinds of scientific texts. The analysis showed that particles direct inclusion of the information and with that they give instructions for further evaluation and interpretation of the speaker's statement. It was also determined that the main characteristic of particles is that they show a possible interpretation of a background of the sentence, so in that way they influence on their usage and direction of the interpretation. The research also showed that an initial position of the particles as textual connectors is mostly represented in analyzed texts.

Key words: textual connectors, particles, cohesion, discourse analysis, scientific style

Janko Ivanović

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41:811(082)

81'42(082)

81-115(082)

81'362(082)

НАУЧНИ скуп младих филолога Србије Савремена проучавања језика и књижевности (8 ; 2016 ; Крагујевац) Савремена проучавања језика и књижевности : зборник радова са IX научног скупа младих филолога Србије, одржаног 8. априла 2017. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу. Књ. 1 / [одговорни уредник Милош Ковачевић]. - Крагујевац : Филолошко-уметнички факултет, 2018 (Београд : Јасен). - 321 стр. : илустр. ; 24 cm

На насл. стр.: Година IX. - Тираж 150. - Стр. [5]: О две књиге зборника са деветог научног скупа младих филолога Србије / Милош Ковачевић. - Стр. [7]: О језичкој књизи зборника са деветог научног скупа младих филолога Србије / Милош Ковачевић. - Аутори: стр. 316-310. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Резимеи на страним језицима уз сваки рад

ISBN 978-86-80796-15-4

а) Српски језик - Страни језици - Компаративна анализа - Зборници б) Дискурс анализа - Зборници с) Компаративна лингвистика - Зборници
COBISS.SR-ID 259636492